

ФОРМИ
ВИХОВНОЇ РОБОТИ
В ШКОЛІ

Викладач педагогіки

Петренко Л.П.

Виховання і самовиховання – дві сторони формування особистості. Навчити професії вчителя неможливо, але навчитися їй можна. Стане вчитель майстром чи ні, залежить не лише від системи навчання, а насамперед від зусиль тих, хто вчиться. Потрібно усвідомити орієнтири самовдосконалення та шляхи його здійснення.

Головна функція виховної роботи в школі – сприяти реалізації мети виховання, змісту виховного процесу та оволодінню учнями певними знаннями, вміннями та навичками

Форми організації виховної (позакласної) роботи поділяють на колективні, групові (гурткові) й індивідуальні.

Форми виховної роботи в школі

- етичні бесіди;
- усні журнали;
- заочні подорожі;
- читацькі конференції;
- відвідування спектаклів, кінофільмів, концертів, музеїв, виставок;
- прес-конференції та зустрічі „За круглим столом“;
- інсценування;
- КВК;
- робота гуртків, засідання гуртків:
 - класні години;
 - зустрічі з відомими людьми,
 - екскурсії;
 - обговорення книг;
 - читацькі конференції, бібліотечні уроки;
 - диспути тематичні;
 - розважальні вечори і ранки;
 - свята;
 - змагання (спартакіади), турніри;
 - виставки, конкурси;
 - колективні творчі справи та ін.

ОСНОВНА МЕТА

Головною метою національного виховання є формування свідомого громадянина – патріота Української держави, активного провідника національної ідеї, представника української національної еліти через набуття молодим поколінням національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів.

Завдання позакласної та позашкільної роботи — закріплення, збагачення та поглиблення знань, набутих у процесі навчання, застосування їх на практиці; розширення загальноосвітнього кругозору учнів, формування в них наукового світогляду, вироблення вмінь і навичок самоосвіти; формування інтересів до різних галузей науки, техніки, мистецтва, спорту, виявлення і розвиток індивідуальних творчих здібностей та нахилів; організація дозвілля школярів, культурного відпочинку та розумних розваг; поширення виховного впливу на учнів у різних напрямках виховання.

Класна година.

Як одна з форм позакласної виховної роботи, вона передбачає створення оптимальних умов для продуктивного спілкування класного керівника з учнями з метою формування у них соціальної зрілості. Дбаючи про ефективність класної години, класний керівник перед її проведенням має подумати над питаннями: «Якою вона буде? Кому потрібна вона — педагогу чи учням? Які можливі результати?». Відповіді на ці питання визначально вплинуть на вибір теми класної години, особливості її підготовки та проведення.

Готуючись до класної години, настроюючи себе на непросту, але відверту, взаємодовірливу розмову, вчитель мав би зважати на такі рекомендації:

- класні години мають бути систематичними;
- на розгляд учнів бажано виносити цікаві, актуальні для них питання;
- не варто влаштовувати на класних годинах педагогічного аналізу діяльності учнів впродовж значного проміжку часу;
- проведення класної години має відбуватися за чітким планом, у мажорному тоні спілкування;
- слід заохочувати учнів до вільного висловлювання думок, не дорікаючи їм за помилковість суджень, враховувати їх соціально-психологічні особливості, створювати умови для подальшого розвитку школярів у процесі вільного спілкування;
- не допускати ігнорування запитань учнів, вислуховувати їх відповіді, виявляти терпимість, залучати всіх учнів до розмови, не залишаючи поза увагою несміливих;

— цікавитись інтересами учнів для визначення подальших тем класних годин, проводити їх не тільки у школі, а й у музеях, на природі, за місцем роботи батьків та ін.

Етична бесіда.

Ця форма виховної роботи спрямована на формування в учнів умінь і навичок моральної поведінки, оволодіння загальнолюдськими і національними морально-духовними цінностями.

Інформацію про моральні норми діти отримують в сім'ї, на уроках, із засобів масової інформації тощо. Але цей процес здебільшого стихійний, не сприяє формуванню стійких переконань. У дітей під впливом різних чинників нерідко виникають хибні уявлення про моральні цінності. Тому в навчально-виховній роботі необхідно надати цьому процесу системності, науковості, щоб сформувати в дітей надійні засади моральних цінностей.

Цій меті служать етичні бесіди, в основі яких — використання діалогу. Вони сприяють узагальненню дитячих спостережень, вражень і переживань, певних знань морально-етичних норм, що сприяє поступовому сходженню особистості до нових моральних якостей.

У системі підготовки і проведення етичних бесід важливим є дотримання певних методичних правил.

Правила проведення етичної бесіди:

- бесіди проводить класний керівник або вихователь групи подовженого дня;
- тривалість бесіди залежить від віку учнів: 1—4 класи — 25—30 хв., 5—7 класи — 30—40 хв., 8—11 класи — до 45 хв.;
- підготовка до бесіди має тривати 5—6 днів;
- тема бесіди залежить від віку учнів, рівня підготовки колективу, взаємин у колективі, соціально-економічних умов у суспільстві;
- необхідне залучення усіх дітей до висловлення власних думок щодо певних моральних понять;
- слід використовувати цікавий матеріал, задіювати різні педагогічні прийоми, які б спонукали школярів до активної емоційно-розумової діяльності;
- потрібно продумувати план бесіди, давати учням конкретні завдання на етапі підготовки до неї, які викликали б у них інтерес;
- аналізувати вплив бесіди на поведінку вихованців, класного колективу загалом;
- продовжувати роботу над проблемами, що обговорювались під час бесід.

Структура бесіди:

1. Підготовчий етап. Передбачає повідомлення учням теми, основних її питань для попереднього обдумування; доручення окремим із них самостійно підібрати матеріал, залучення учнів до читання літературних творів, статей, журналів, газет, перегляду кінофільмів, спектаклів, телепередач, добору ілюстративних матеріалів, репродукцій картин, портретів, плакатів, виготовлення таблиць, схем; проведення анкетного опитування. Вся ця робота стисло фіксується в конспекті.

2. Проведення бесіди (основний етап).

а) вступна частина — повідомляється тема, мотивується її актуальність і необхідність, вказуються основні питання, визначаються завдання, які треба вирішити, учнів у загальних рисах вводять у суть теми. Вступ розрахований на 3—7 хв.;

б) основна частина — всебічно висвітлюють суть теми, ґрунтовно розкривають головні її питання, пояснюють зміст невідомих понять, наводять приклади, які б спонукали учнів до гуманних вчинків, пробуджували позитивні почуття і викликали осудливе ставлення до негативних дій. На цьому етапі переглядаються і аналізуються кіно-і діафільми, репродукції творів видатних художників, обговорюються прочитані твори, книги, журнальні чи газетні статті, прослуховуються фонозаписи, виступають запрошені, учні класу. Для виступів запрошених осіб, перегляду й аналізу кіно- та діафільмів, картин художників, обговорення книги, статті, дається лише план. Основна частина триває до 35 хв.;

в) підсумкова частина — короткі висновки й узагальнення на основі матеріалу, що розглядався, стислий аналіз виступів, а за потреби — їх доповнення чи уточнення, підсумки сказаного, спонукання учнів до формування в собі позитивних якостей, про які йшлося, завдання для самостійної роботи над собою, рекомендації певної літератури для самостійного читання;

3. Наступна діяльність школярів (практична робота, виконання завдань, творча робота, оцінювальна діяльність).

4. Оцінювання вчителем рівня сформованості в учнів моральних норм і навичок

5. Висновок.

Колективну бесіду з класом можна проводити з будь-яких проблем: політичних, моральних, правових, статевого виховання, естетичних та ін. Її ефективність зростає, коли під час розгляду фактів, явищ, процесів учні відкривають нове для себе або маловідоме. Під час такої бесіди вони можуть обстоювати свої помилкові погляди і переконання. Слід продумати запитання, якими можна спонукати учнів до самостійних пошуків відповіді на суперечливі судження. Доцільно стимулювати учнів до усвідомлення й аналізу власного досвіду поведінки, особистих цінностей і почуттів. Зазвичай бесіда організовується спочатку у напрямку огляду життєвих практичних ситуацій, а потім – підведення підсумків і висновування. Аргументи педагога мають бути суттєвими й переконливими.

Зустрічі з відомими людьми.

Мета їх може бути різною: профорієнтаційна (запрошують представників різних професій, викладачів вищих навчальних закладів), розвиток моральних, громадянських якостей (зустрічі з ветеранами війни, праці, спорту, мистецтва) тощо.

Обговорення книг, читацькі конференції.

Влаштовують їх для пропаганди художньої та науково-популярної літератури серед учнів, активізації їх самостійності в оцінних судженнях, думках. Під час підготовки до них учні працюють над виступами з певних проблем (на матеріалі одного або кількох творів, творчості письменника, літературної або наукової проблеми). На конференції учні виступають з доповідями, повідомленнями, в яких висловлюють своє ставлення до твору або проблеми, ставлять інсценівки або переглядають уривки кінофільму. Підбиваючи підсумки, вчитель зосереджує їх увагу на найважливіших аспектах проблеми.

Виставки.

Їх присвячують досягненням учнів в гуртках дитячої творчості та на уроках праці, у сфері образотворчого мистецтва, результатам краєзнавчих, туристичних походів. Екскурсоводи-школярі демонструють експонати, відповідають на запитання, організують обмін досвідом. На виставках експонують кращі роботи учнів, зразки гурткової роботи

Масові свята

Організують як дні, тижні, місячники підвищеної уваги до поезії, музики, театру, кіно, дитячої книги тощо. У них беруть участь всі учні

школи. Під час таких свят традиційно відбуваються зустрічі з письменниками, художниками, композиторами.

У початковій школі проводяться:

- **тематичні свята:** Свято Матері, Свято Першого дзвоника, Свято Букваря;

- **народознавчі свята:** Свято святого Миколая, Великдень;

- **державні свята:** День Перемоги, День Незалежності, День Конституції;

- **професійні свята:** День Вчителя, день космонавтики.

Усний журнал

Усний журнал – своєрідна форма, робота по моральному вихованню, яка дозволяє яскраво, емоційно до нести до вихованців важливу інформацію з галузі політики, науки, техніки, літератури, мистецтва, спорту...

Особливість цієї форми роботи в тому, що проводиться вона безпосередньо самими учнями. Частина журналу, який висвітлює яке-небудь одне питання, умовно прийнято називати “сторінкою” журналу. Загальний обсяг його – 3-5 “сторінок”. Кожна “сторінка” являє собою коротке усне повідомлення учнів, яке, в залежності від змісту, може бути проілюстроване експонатами, діафільмами, короткими фільмами, записами на магнітну стрічку.

“Сторінки” розміщують по ступеню їх значущості: перша висвітлює найбільш важливе питання, інші конкретизують його або висвітлюють якісь інші самостійні питання.

Усний журнал може мати тематичний або оглядний характер. Тематичні усні журнали можуть присвячуватись життю і діяльності громадських діячів, творчості письменників, композиторів, вчених, яким-небудь визначеним подіям.

На окремих сторінках усного журналу може бути представлена творчість самих учнів: зачитування власних віршів, виконання пісень, замальовки, карикатури та інше.

Для підготовки і проведення усного журналу необхідно створити “редакцію” (редколегію) в складі 5-6 чоловік. Очолює її відповідальний редактор журналу. В обов’язки редколегії входить: визначення тематики усного журналу, називання його сторінок, складання плану і програми випуску чергового номеру; підбір основного і ілюстративно-художнього матеріалу для сторінок журналу; називання ведучих кожної сторінки і художників-оформителів журналу. Необхідно чітко визначити термін випуску журналу (підготовка зазвичай займає 2-3 тижні), місце його проведення.

Відкривають і проводять журнал учні (ведучі). Ведучі повідомляють назви сторінок і пояснюють їх, використовуючи для цього афоризми, виразні віршовані рядки.

Проводити журнал потрібно в темпі, відводячи на кожну сторінку 10-20 хвилин, на весь журнал не більше години.

Після проведення журналу корисно разом з учнями проаналізувати успіхи і недоліки в його підготовці і проведенні. Усний журнал корисно показувати іншим класам, батькам.

Варіантів оформлення усного журналу багато. Так, в одних випадках сторінки журналу збирають як би в перепліт зовнішньо являють собою форму журналу. На кожній сторінці чітко великим шрифтом написана її назва. І ведучий, відкриваючи ту чи іншу сторінку, ніби перелистує журнал.

Змагання.

Спрямовані вони на стимулювання інтересів, здібностей учнів, сприяють підвищенню їх активності. Фізкультурно-спортивні змагання (класні, шкільні, міжшкільні) пропагують спорт, здоровий спосіб життя. Їх оздоровчо-виховний ефект залежить від ретельної підготовки, врахування можливостей, стану здоров'я кожної дитини.

Конкурси, олімпіади

Проводять для виявлення талантів, розвитку творчих можливостей дітей. Конкурси (дитячого малюнка, художніх робіт, технічних конструкцій), олімпіади (з навчальних предметів) організовують за певним графіком, заздалегідь повідомляють про це учнів. Переможців оголошують публічно, відзначаючи їх успіхи на урочистій лінійці.

Сьогодні набувають популярності форми виховної роботи, які проводяться за інтерактивними методами: брейн-ринги, КВК, конкурси-вікторини, гра “Щасливий випадок”, гра “Поле чудес”, гра “Слабка ланка”, рольові ігри тощо.

Конференція – важливий засіб формування особистісного ставлення учнів до науково-популярної літератури, зразків різних видів мистецтва, розвитку їхніх літературно-естетичних смаків, пізнавальних потреб й інтересів до художньо-естетичної діяльності.

Огляди новин поділяють на загальні й тематичні. Огляд загальних новин – короткі повідомлення учнів про найважливіші події, що відбуваються у світі, державі. Огляд тематичних новин присвячується висвітленню проблем, органічно пов'язаних між собою та орієнтованих на конкретну тематику.

Дискусійні методи (диспут, дискусія) створюють умови для висловлення власних поглядів і переконань, зіставлення їх з позиціями опонентів, обстоювання своєї думки, визначення власної позиції.

Диспут – вільний, жвавий обмін думками, колективне обговорення питань, що хвилюють його учасників, повідомлення й осмислення власних переживань тощо.

Диспути потребують ретельної підготовки, що передбачає підготовчий, основний і завершальний етапи.

Головні завдання підготовчого етапу:

- визначення теми, мети диспуту;
- створення організаційної групи;
- розподіл обов'язків;
- вибір ведучого;
- анкетування.

Дискусія – метод групового обговорення проблеми з метою з'ясування істини шляхом зіставлення різних думок.

Найоптимальніша кількість її учасників – 15 осіб, які, поділившись на групи і розташувавшись у приміщенні у формі кола, підкови (або інші варіанти), висвітлюють протилежні погляди.

Виділяють такі **етапи дискусії**:

- визначення цілей і теми;
- обмін учасників інформацією (знаннями, судженнями, думками, новими ідеями, пропозиціями) з обговорюваної проблеми;
- упорядкування, інтерпретація і спільне оцінювання обговорюваної інформації (прийняття колективного рішення);
- підведення підсумків дискусії (зіставлення мети з отриманими результатами).

Індивідуальна робота

Доцільність індивідуального підходу зумовлена особливостями розвитку особистості, рівнем її вихованості, досвіду поведінки, потребами й інтересами.

Вибір методики індивідуального виховного впливу залежить від рівня розвитку учня, його готовності до цього впливу, психічного стану, звичок, темпераменту.

В індивідуальній виховній роботі необхідно передбачити координування впливів педагогів, батьків і колективу на особистість учня; цю роботу слід планувати, враховуючи особливості школярів. Проект організації індивідуально-педагогічної взаємодії з учнем повинен бути цілеспрямованим, педагогічно доцільним – передбачати готовність школяра до відповідної діяльності й педагогічного впливу, спрямовувати розвиток потреб й інтересів учня у позитивному напрямку (соціальному, особистісному).

В індивідуальній виховній роботі використовують:

- позакласне читання,
- колекціонування,
- гру на музичних інструментах,
- вишивання, малювання та ін.

Мета **позакласного читання** – формування в учнів здорових читацьких інтересів, вироблення культури читання. На матеріалі запропонованої книги студентів-практикантів доцільно провести бесіду, під час якої учні матимуть можливість обмінятися думками про художній твір.

Колекціонування позитивно впливає на загальний розвиток учнів, навчальну діяльність і поведінку, розширює кругозір і пізнавальні інтереси, формує дослідницькі уміння, виховує цілеспрямованість і наполегливість.

Індивідуальну бесіду проводять за заздалегідь складеним планом у психологічно-комфортній атмосфері. Якщо йдеться про порушення правил поведінки, бесіду не можна починати з докорів і прийняття рішення про покарання. Спочатку з'ясовують причини і мотиви порушення, вислуховують думку учня про власний вчинок, потім спрямовують його до усвідомлення негативних сторін цього вчинку та вибору альтернативної поведінки для подо-лання його негативних наслідків.

Студентів-практикантів варто виявити, хто із школярів захоплюється колекціонуванням марок (філателія), монет (нумізматика), художніх листівок, плакатів, репродукцій, збиранням колекцій мінералів, плодів, насіння. Корисно організувати в класі виставки й огляди учнівських колекцій, обов'язково слід підвести підсумки, похвалити юних колекціонерів. Ефективність колективних, групових та індивідуальних форм організації виховної роботи зростає, якщо вони застосовуються у системі, пов'язані між собою і доповнюють одна одну.

3. Забезпечення в процесі підготовки дружньої злагожденості роботи колективу, формування стосунків співробітництва.

АНАЛІЗ ВИХОВНОГО ЗАХОД

1. Мета і завдання уроку

а) Чіткість визначення триєдиної (навчально-освітньої, розвивальної, виховної) мети заняття.

б) Конкретні завдання заняття стосовно його етапів, змісту навчального матеріалу та рівня підготовленості учнів даного класу.

2. Організаційна сторона уроку

а) Доцільність вибору форми заняття відповідно до його мети і змісту.

б) Відповідність структурних компонентів формі заняття.

в) Наявність всіх етапів заняття: постановка мети і завдань, мотивація, актуалізація, повідомлення й сприймання навчальної інформації, осмислення її, закріплення, застосування.

г) Розподіл часу на кожний структурний елемент, раціональне використання часу на заняття.

д) Логічна та діалектична єдність заняття.

е) Чіткість побудови і ведення заняття, завершеність кожного етапу.

є) Дисципліна і порядок на занятті, культура розумової праці учнів, залучення їх до активної роботи.

3. Дидактична характеристика заняття

1. Реалізація на занятті дидактичних принципів.

2. Відбір і викладання змісту навчального матеріалу: виділення головного, підбір фактичного та ілюстративного матеріалу, зв'язок даного матеріалу з попередньо вивченим та роль його для наступного навчання, здійснення міжпредметних зв'язків тощо.

3. Раціональність обраних методів та прийомів навчання (які методи і прийоми використовувались, їх доцільність і відповідність змісту матеріалу, специфіці предмету, вікові учнів, етапам заняття і т.п.).

4. Наочно-технічне обладнання заняття

а) Які види засобів навчання використовувались.

б) Достатність і ефективність засобів навчання (в тому числі й ТЗН) на даному занятті.

в) Реалізація технічних і методичних вимог до наочно-ілюстративних засобів навчання.

5. Етико-емоційна сторона уроку

а) Організація уваги учнів, врахування їх вікових особливостей та індивідуальних відмінностей, створення позитивної емоційної атмосфери.

б) Вимогливість, доброзичливість, справедливість, повага вчителя до учнів, дотримання педагогічної етики й такту.

в) Культура навчального спілкування, характер відносин між вчителем та учнями.

г) Культура записів на дошці, в зошитах, їх естетика і грамотність.

6. Гігієнічні вимоги до уроку

а) Забезпечення належних норм освітлення, температурного та повітряного режиму, правильності посадки учнів.

б) Попередження розумового і фізичного перевтомлення (фізкультхвилинки, чергування різних видів діяльності, ігрові моменти тощо).

7. Поведінка студента-практиканта

а) Дисциплінованість, зібраність і уважність. Вимогливість до себе, уміння управляти собою.

б) Культура мовлення, дикція, жести, міміка, рухи тощо.

в) Зовнішній вигляд : ділове строге вбрання, зачіска, макіяж.

8. Висновки

ОРІЄНТОВНА СХЕМА КОМПЛЕКСНОГО АНАЛІЗУ

ВИХОВНОГО ЗАНЯТТЯ

1. Постановка і реалізація навчальних, виховних, розвиваючих завдань, завдань розвитку інтелекту, волі, емоцій, інтересів, уваги, спостережливості тощо.
2. Вибір та застосування різних джерел повідомлення учнями нових знань.
3. Оптимальне поєднання різних методів навчання під час заняття.
4. Оснащеність заняття наочними посібниками, дидактичними матеріалами, технічними засобами. Як підготовлено класну дошку до заняття.
5. Активізація пізнавальної діяльності учнів.
6. Використання методів проблемного навчання.
7. Поєднання фронтальної, індивідуальної та групової форм роботи.
8. Методика контролю та обліку знань.
9. Використання різних прийомів роботи.
10. Урахування особливостей учнів класу під час планування задач.
11. Наявність диференційованих завдань.
12. Науковість, систематичність, доступність викладу матеріалу, повнота розкриття теми.

13. Виховна спрямованість уроку.
14. Трудова, політехнічна спрямованість уроку.
15. Здійснення міжпредметних зв'язків.
16. Зв'язок матеріалів заняття з уроками, життям учнів.
17. Уміння вчителя виділяти у змісті матеріалу основні ідеї та думки, концентрувати увагу на провідних принципах, фактах, законах.
18. Час проведення виховного заняття, тривалість заняття, дозування часу на різні види роботи.
19. Відповідність методів загальній спрямованості навчання, дидактичній меті, змісту матеріалу, віку учнів, специфіці заняття.
20. Методика організації самостійних робіт.
21. Кількість опитаних учнів.
22. Урахування індивідуальних особливостей під час перевірки.
23. Способи активізації учнів під час перевірки.
24. Кількість оцінок, їхня об'єктивність, аргументація, словесне оцінювання роботи учнів.
25. Мова вчителя, тон, емоційність мовлення, загальний стиль його поведінки.
26. Організаторська, управлінська діяльність вчителя. Робота з різними групами учнів.
27. Поведінка вчителя на занятті: такт, зовнішній вигляд, манери, емоційність, характер спілкування (демократичний чи авторитарний), об'єктивність.
28. Уміння організувати роботу на занятті: розподіл часу, доцільність переходу від одного етапу до іншого, керівництво навчальною роботою учнів, володіння класом, дотримання дисципліни.
29. Попередження розумового і фізичного перевтомлення (фізкультхвилинки, чергування різних видів діяльності, ігрові моменти тощо).
30. Результативність заняття (що нового учні дізнались, які вміння і навички були сформовані)

31. Підбиття підсумків, виконання плану заняття, рівень досягнення мети.

32. Володіння методикою проведення заняття, використання знань психології, педагогіки, методики викладання.

33. Оцінка заняття.

34. Основні недоліки та пропозиції на майбутнє.